

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2023, 23(3): 1795-1805, doi: 10.11616/asbi.1328994

Neoliberalizmin Özne Yönetimi Sürecinde Sağ Popülizmin İşlevi: Sınıfsal Düzlemden Kaçış

The Function of Right Populism in the Subject Management Process of Neoliberalism: Escape from the Class Plane

Emre EZGİN¹

Geliş Tarihi (Received): 18.07.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 18.09.2023

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2023

Öz: Neoliberalizmin bünyesinde yer alan siyasal kültür ve rasyonalite; toplumun ve öznenin hayatının her zerresine etki eden önemli dönüşümleri gerektiren bütüncül bir anlayışı temsil eder. Öyle ki, söz konusu dönüşümler geleneksel ahlakçı bir düzlemde hiyerarşik ve dışlayıcı bir kültürü ihtiva emekle birlikte özneye, "özgür" ama sistemin oluşturduğu toplumsal riskleri yüklenen girişimci bir sermaye rolüyle kolektivitenden yoksun bir konumlandırmayı betimler. Bu yönetsellik anlayışı zemininde öznenin örgütlenme ve mücadele etme potansiyeli elinden alınmakla birlikte sorumluluk özneye yüklenir. Finansal sermayenin akışkanlık ve sorumluluk alanında özgürleşmesi, pazar alanının genişlemesi ve emeğin yerelleşerek yalnızlaşmasıyla oluşan eşitsizlik temelli sorunlar, sınıfsal düzlemden popülist sağın ahlaki-geleneksel söylemine aktarılır. Bu sayede sisteme yönelik eleştirel yaklaşımın önü kapatılır. Bir başka ifadeyle, ulus devletin otoriterleşerek, sermaye odaklı sorumsuzluğu besleyen tavır, neoliberal rasyonalitenin toplumsal dayanışma ve mücadele potansiyeli üzerinde yarattığı tahribatı derinleştirir. Bu çalışmanın temel amacı; neoliberal yönetselliğin emeğin özneleşme ve örgütlenme sürecinde yarattığı tahribatın sınıfsal antagonizmaları nasıl pekiştirdiğini, sağ popülizmin bu tahribatın sınıfsal yönünü nasıl gizlediğini açıklayabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Sağ popülizm, Toplumsal sınıflar, Irkçılık, Öznesizleşme, Neoliberalizm

&

Abstract: Political culture and rationality in neoliberalism represent a holistic understanding that requires important transformations affecting every particle of society and the life of the subject within the framework of the ideals. So much so that while these transformations include a hierarchical and exclusionary culture on a traditional moralist plane and they describe a positioning that lacks collectivity with the role of an entrepreneurial capital that is "free" but assumes the social risks created by the system. Based on this understanding of governmentality, although the subject's potential to organize and fight is taken away, the responsibility is placed on the subject. Problems based on inequality, caused by the liberation of financial capital in the field of fluidity and responsibility, the expansion of the market space, and the localization and isolation of labor, are transferred from the class plane to the moral-traditional discourse of the populist right. Thus, the critical approach towards the system is blocked. In other words, the authoritarianism of the nation-state, which promotes capital-oriented irresponsibility, exacerbates the devastation wrought by neoliberal rationality on the potential for social solidarity and struggle. This study aims to explain how the destruction created by neoliberal governmentality in the process of labor subjectivation and organization reinforces class antagonisms, how right-wing populism conceals the class aspect of this destruction.

Keywords: Right-Wing populism, Social classes, Racism, Desubjectification, Neoliberalism

Atıf/Cite as: Ezgin, E. (2023). Neoliberalizmin Özne Yönetimi Sürecinde Sağ Popülizmin İşlevi: Sınıfsal Düzlemden Kaçış. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 1795-1805. doi: 10.11616/asbi.1328994

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Dr., Emre Ezgin, Bağımsız Araştırmacı, mr.ezgin@gmail.com.

1. Giriş

1970'lerde meydana gelen stagflasyonist kriz sonucu Keynesyen müdahaleci politikalardan uzaklaşılmasıyla sermaye küresel ölçekte yoğun bir biçimde akışkanlaşarak kapitalizmin niteliksel açıdan önemli bir dönüşümünü temsil etmiştir. Söz konusu dönüşüm hem küreselleşen ve sorumsuzlaşan yeni bir finans sermaye sınıfını hem de yerleşen ve sorumluluğu bireysel olarak yüklenen bir emek sınıfını somutlaştırmıştır. Küresel finansal sermaye, 1980'lerde yaşanan teknolojik devrim sayesinde ulus devletin sınırlarını aşan siyasal bir gücü yaşamın her alanına etki edecek bir biçimde kullanmıştır. Bu bağlamda, kapitalizmin metalaştırma ve birikim süreci, toplumsal ve bireysel düzeyde bilgi akışında, üretim formasyonunda, sınıf bilinci ve gündelik yaşam düzeylerinde önemli ölçüde belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Küresel sermayenin görsel medya ve kitle iletişim araçları üzerindeki denetimi ve ideolojik açıdan yönlendiriciliği söz konusu belirleyiciliği pekiştirmiştir.

2008'e kadar etkili olan milliyetçilik odaklı aile ve cemaat vurgusunun küresel kapitalizmle adaptasyonu mülksüzleştirmeyi sürdürülebilir kılmakla birlikte, kriz sonrası sosyal devlet şeytanlaştırılarak odak noktasının kaydırılması sağlanmıştır. 2008'de oluşan krizin faturası göçmen ve azınlıklara yüklenirken, sınıfsal antagonizmaların derinliği kültürel vurgularla ırkçı siyasetle sığlaştırıldı. Bu algının oluşumunda neoliberal yönetimselliğin işlevselliği dikkate değer niteliktedir. Her yerde aynı şekilde bir yönetimsellik söz konusu olmasa da, neoliberalizm mevcut toplumsal koşullara göre işlevsel bir zemini temin etmektedir. Öyle ki, neoliberalizm, finansal sermayenin birikim sürecini sorumsuz bir biçimde sürdürmesi için gerekli altyapıyı, medya ve sivil toplum gibi kurumsal ve entelektüel ölçekte gündelik yaşama etki ederek gerçekleştirmektedir. Bu süreç, emek, sermaye ve devlet birlikteliğinde, varoluşun tüm alanlarına sirayet edebilen bir öznesizleştirme sürecine tekabül ettiği ifade edilebilir.

Neoliberal akıl, bu öznesizleştirme sürecinin işlevselliğini pekiştirmek için toplumun kolektif davranma potansiyelini tahrip edecek mekana ve zamana göre farklılıklar sergileyen bir yapı inşa eder. Bu çerçevede, ulus devletin demokratik ve yurttaş odaklı reflekslerini ve potansiyelini piyasanın rekabetçi koşullarına göre küresel ölçekte yeniden tanımlar. Buna göre, ulus devletin yerel ölçekteki yurttaş odaklı siyasal anlayışının yerini küresel kapitalizmin işlevselliğini artıracak ulus ötesi bir yönetim modeliyle doldurur. Bunun sonucunda, piyasaların işleyiş kurallarına göre tahayyül edilen bir kurumlar bütünü ve toplumdan soyutlanmış ve piyasanın ahlaki ve rekabetçi ilkelerinin gündelik yaşamının her alanına zerk edilmiş bir özne modeli somutlaşmış olur. Bu bağlamda, toplumsal ve sınıfsal açıdan yoksun bırakılan özne güvencesizliğe mahkum edilmiş bir ortamda dayanışma ve mücadele potansiyelini kullanamaz hale gelir ve piyasanın hazza dayalı motivasyon içeren tercihler bütününe özgürlük olarak değerlendirilerek, öznesizleşme sürecini özgür bir birey olma yanılgısıyla kabullenir. Bireyin yalnızlığını ve güvencesizliğini pekiştirdiği ölçüde özne toplumsal dayanışma ve sınıfsal mücadele yeteneğinden yoksunlaşır.²

Küresel kapitalizmin yarattığı eşitsizliği ve güvencesizliği sınıfsal düzlemde uzaklaştıran neoliberal akıl, siyasal demagoglar vasıtasıyla özneyi sağ popülizmin dışlayıcı bir öfkeyle kurguladığı sembolizme uyumlu hale getirir. Buna göre, neoliberalizm sermayenin akışkanlaşmasını ya da küreselleşmesini ve sorumsuzlaşmasını desteklerken, emeğin yerleşmesine ve sorumluluğu bu kesimin üstlenmesini sağlayacak meşruiyeti inşa eder. Öyle ki, neoliberalizm daha önceki kapitalist formasyonlardan farklı olarak emeğin girişimci bir refleksi ve adaptasyonu içselleştirmesini ve rekabetçi bir ortamda sürekli kendisini çalışma sürecine özgüleyen ve kendini sürekli geliştiren bir motivasyonu özümsemesini talep eder. Bu sayede, neoliberal akıl, insani değerlerin içini asli içeriğinden arındırıp, piyasa koşullarının gerekliliğini bir kültür olarak faşizmin arzuladığı ölçekte bir meşruiyet kazandırır.

Bu çalışmanın temel amacı; neoliberal yönetimselliğin emeğin özneleşme ve örgütlenme sürecinde yarattığı tahribatın sınıfsal antagonizmaları nasıl pekiştirdiğini, sağ popülizmin bu tahribatın sınıfsal yönünü nasıl gizlediğini ve dışlayıcı söylemleriyle göçmenleri bir tehdit olarak gösterilip, sınıfsal mücadelenin ırkçılık zeminine çekilerek içinin nasıl boşaltıldığını açıklamaktır. Bu sayede, sınıfların

² Çalışmada "birey" yerine "özne" ifadesinin tercih edilme nedeni; kapitalizmin işleyişinin bir gereği olarak üst kimlikler çerçevesinde kurguladığı ve inşa ettiği bir öznel toplumuna bireyleşme imkanı sunmaması ya da bireyleşme yanılsamasının hazza dayalı bir zeminde sorgulanmaksızın kabullenilmesini sağlamasıdır.

görünür olmamasının yok olması anlamına gelmediğini ve küresel kapitalizmde ulus devlet sınırları ortadan kalkma eğilimi taşısa da, milliyetçiliğin misyonunu tamamlamaktan ziyade öneminin ve yapısal işlevinin yoğunlaştığını tespit ederek; çokça ifade edilmesi gerekçesiyle sıradanlaşmış olsa da, niteliği ve toplumsal etkileri dikkate alındığında neoliberalizmin önemini vurgulama konusunda mütevazı bir katkı amaçlanmaktadır.

2. Neoliberalizmin Siyasal Kültürü ve Özne Yönetimi

1950 ve 1960'larda devletin sosyal güvenlik alanındaki uygulamalarıyla pekişen ortak mülkiyet hakları çerçevesinde gelişmiş kapitalist ülkelere önemli ölçüde refah getiren gömülü liberalizm (embedded liberalism); 1960'ların sonundan itibaren şirketlerin karlılık oranlarının düşüşe geçmesi ve 1970'lerde yaşanan OPEC ülkelerinin petrol krizine bağlı oluşan stagflasyon olgusunun Keynesyen politikaları itibarsızlaştırması, altın standardının çözülmesi ve müdahaleci politikaların gevşetilmesiyle yerini neoliberalizme bırakmıştır. Bu çerçevede arz yönlü politikalar temelinde izlenen yeni para politikalarının yüksek faiz ortamında ücretleri aşağı doğru baskılayarak servetin şirketlere kaydırılması, söz konusu faiz artışının Latin Amerika ülkelerinde borç krizine ve IMF politikalarına bağımlı kılınmasına neden olmuş ve bu sayede Güney ülkelerinde bir para ve bütçe disiplini vuku bulmuştur. Bu durum hem uluslararası hem de ulusal kapitalist ilişkilerin toplumsal sınıflar bazında yeni bir dengenin sağlandığını temsil etmektedir. Bu denge "Washington Konsensüsü" adı altında yardım talep eden ülkeleri disipline edici bir konuma, uluslararası yatırımların söz konusu ülkelere gidebilmesi için emek piyasasının esnekleştirilmesi ve vergi kolaylıklarının sağlanması gibi bir cazibe merkezi rolüne bürünmelerine neden olmuştur (Dardot ve Laval, 2018:251-254).

Küresel ölçekte finansal piyasaların genişlemesine ve etkinleşmesine neden olan neoliberalizm, şirketlerin önemli kademelerinde yer alan teknik, finans ve hukuk aygıtlarının yönetimini üstlenen unsurlar çerçevesinde, finansın hem devlet aygıtı hem de gündelik yaşam pratikleri üzerindeki kontrolünü perçinlemesine zemin hazırlamıştır (Harvey, 2015:41). Öyle ki, gömülü liberalizmin (embedded liberalism) amacına hizmet etmekten azledilerek, serbest piyasa köktencilliğini ve neoliberal ortodoksiyi uygulayan ve yaygınlaştıran kurumlara dönüştürülen IMF ve Dünya Bankası; yapısal uyum adı altında borcun ertelenmesine karşılık özelleştirme, emek piyasasına yönelik esnekleştirme ve sosyal refah politikalarının kısıtlanması gibi reformları borçlu ülkelere dayatmıştır. Böylece, borç verenlerce üstlenilen sermayenin kullanımına yönelik riskler ve maliyetler, yerel halkın refah düzeyi dikkate alınmaksızın borçlulara yüklenmiştir (Harvey, 2015:37). Bir başka ifadeyle, müdahaleci anlayıştan sermayeyi özgürleştirmeyi hedefleyen neoliberalizm (Harvey, 2015: 19-21); söz konusu özgürleştirmeyi ortak mülkiyet haklarının kamusal alandan özel alanlara aktararak mülksüzleştirme zemininde somutlaştırmıştır (Harvey, 2015:170). Bu süreci Lazzarato, neoliberal stratejinin temel hedefinin; refah devleti kazanımları olan sosyal güvenlik haklarının öncelikle tedrici olarak kamu borçlarına dönüştürmek ve sonrasında hak sahiplerinin devlete karşı borçluya evrilmesine paralel olarak kamu borçlarını özel borçlara dönüştürmek olduğunu vurgulayarak ifade eder (Lazzarato, 2020:80).

Her ne kadar 1989 Washington Konsensüsü ile somutlaşmış olsa da, neoliberalizmin düşünsel temelleri, 1938 Lippmann Kolokyumu ve akabinde gerçekleşen 1947 Mont Pelerin Cemiyeti oturumlarında ortaya konulan neoliberal enternasyonal oluşturmaya yönelik entelektüel bir çerçevede atılmıştır (Dardot ve Laval, 2018:142). Friedrich von Hayek etrafında toplanan Mont Pelerin Cemiyeti'ne Mises, Friedman ve Popper gibi düşünürler iştirak etmiş ve bunun sonucunda kapitalist toplum düzenine yönelik tehditlere ve kapitalizmin felaketlerine yönelik bir savunma mekanizması işlevi görecek liberal müdahaleci bir anlayışın entelektüel altyapısı inşa edilmiştir (Harvey, 2015:27-28). Lippmann Kolokyumu'nun oluşumunda önemli rol oynayan L. Rougier'nin; rekabete dayalı işleyen ve yaşamın tüm alanına etki eden hukuksal bir çerçevede dinamik bir yönetim anlayışı olarak neoliberalizmi açıklaması, söz konusu inşa sürecinin niteliğini ve işlevini açıkça ifade etmektedir (Dardot ve Laval, 2018:144-150).

Neoliberalizm, Rougier'nin ifade ettiği hukuksal çerçeveyi oluşturmak için, kapsamını sınırlamak ve işini keskin bir şekilde tek bir alana odaklamak gibi ikili bir amaç çerçevesinde devleti konumlandırmayı

hedeflemiştir. Klasik liberal yaklaşımda devlet bırakınız-yapsınlar ekonomik modeline ve "gece bekçisi" siyasal modeline dayanırken, neoliberal yaklaşımda birlik sağlamış güçlü bir devleti inşa ederek, onu şirket odaklı pekiştirmek ve kitlelerin taleplerini dikkate alma ve çoğulcu tavizler verme refleksini sınırlamaya dayanmaktadır. Bu sayede, Brown'un ifadesiyle; siyasal egemenlik devletin sınırlarını muğlaklaştırmayacak, demokrasi devletin odaklanmasını engellemeyecek, bürokrasi ise onu tüketemeyecektir. (Brown, 2021:74). Bu çerçevede, 1970'li yıllardan 1980'lere geçiş döneminde sağlanan neoliberal uzlaş, "piyasaya geri dönüş" olarak genel kabul görmüş olsa da bundan daha stratejik bir durumu kapsadığı göz ardı edilmemelidir. Öyle ki, neoliberal strateji "bırakınız yapsınlar" illüzyonunu kullanarak, kamu şirketlerini özelleştiren, bireyin öz-yönetimini sağlayacak bir biçimde devleti parçalayan, bireysel sorumluluğu ve çözümleri teşvik eden, emek piyasasını esnekletiren disipline edici bir anlayışı ilmek ilmek işlemiştir (Dardot ve Laval, 2018:246). Bu bağlamda devlet, uyanık bir bekçi rolüyle ya da global bir akılsallık yaklaşımıyla piyasaya özgülenmiş bir toplumsal dönüşümü sağlayacak pratikleri, söylemleri ve düzenekleri stratejik olarak uygulayacak biçimde konumlandırılmıştır (Dardot ve Laval, 2018:247). Bir başka ifadeyle, neoliberalizm hukuki ve politik açıdan kapitalizmin işlevselliğini sağlayan bir zeminde büyük bir şirket olarak devleti konumlandırıp, görüntü olarak silikleştiren ve işlevsel olarak belirginleşen bir rol atfetmiştir. Bu sayede devlet, rekabet ilkesi uyarınca görev tanımı yeniden yapılmış, şirketlere hizmet eden ve bir şirket yönetimini benimseyen bir role odaklanmıştır (Dardot ve Laval, 2018:7).

Foucault'nun, neoliberal yönetimsellik olarak adlandırdığı bu süreçte iktidar, yalnızca kurumsal çerçevede tek merkezden özneyi denetim altına alan tek parça bir yapı olarak değerlendirilmemeli, aksine öznenin gündelik hayatına, düşüncelerine ve davranışlarına sirayet eden bir bütün olarak ele alınmalıdır. (Foucault, 2005:145; Özmakas, 2012:56). Bu yönetimsellik anlayışı çerçevesinde, görüntü olarak silikleşen devlet aygıtları aracılığıyla gerçekleştirilen uygulamaların belirgin etkilerinin bireyin yaşam tarzına yönelik önemli ölçüde müdahale etmesine karşılık bunun bir tahakküm olarak algılanmaması ve rıza üretmek gibi bir çabaya ihtiyaç duyulmaması gibi bir vaziyet vuku bulmaktadır (Foucault, 2005:63). Foucault'nun "öznesiz" ya da "stratejisiz" bir strateji olarak nitelendirdiği bu global akılsallık, tek elde somutlaşan ya da tek elden yönetilen bir süreç olmak yerine, dağınık halde bulunan pratikleri zamanla sürecin doğal bir tamamlayıcısına dönüştüren bir devamlılığı tanımlamaktadır. Bu süreç öncesine dayanan yönetimselliği kapsayan ve bu yönetimselliğe sonradan eklenerek doğal bir bütünü oluşturan bir akılsallığı ifade eder. Bu süreç içinde yönetimselliğin gereğini yerine getiren aktörler önceden tespit edilmemekle birlikte sürecin doğal bir bileşeni olarak görevi üstlenir ve rekabetin devamlılığını sağlamak ve toplumsal dönüşümü bu bağlamda sağlamak üzere görevini ifa eder (Foucault, 2005:71-73; Dardot ve Laval, 2018:248-249).

Bu yönetimsellik sürecini ifa eden farklı kurumlar benliğin metalaştırılması sürecinde birbirine sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte, psikolojik ikna, kişisel gelişim edebiyatı, öğüt endüstrisi, devlet, ilaç şirketleri ve internet teknolojisi modern psikolojik öz benliğin özünü biçimlendirme konusunda bir sarmal halinde olmakla birlikte, piyasanın ve benliğin tedrici olarak eklenmesi ve duyguların bu sayede ölçülebilir kılınmasını - duygusal kapitalizmi - sağlamaktadırlar (Illouz, 2011:157). Illouz'un ifadesiyle duygusal kapitalizm ya da benliğin bir anlamda piyasalaştırılması süreci, benliğin kendini gerçekleştirme dayatması altında kendi ruhsal noksanlıkları ile düzenlenip tanımlanarak öğütler yoluyla gerçekleştirilmektedir ve bunu benliğin özgürleştirilmesi çerçevesinde diyalog stratejileri, tanı(n)ma ve yakınlık kodlarıyla özümsemesini sağlamaktadır (Illouz, 2011:157). Benliğin piyasalaştırılması sürecinde öznenin alışkanlıkların ve geçmişe bağlı deneyimlerinin koşullanmasıyla oluşacak kronik uyumsuzluğuna karşı neoliberalizm; çağdaş kapitalizmin egemen akılsallığı işleviyle (Dardot ve Laval, 2018:2) bu devinime uyum sağlayacak bir biçimde insanın yaşamına ve yazgısına yönelik her unsuru dönüştürme kapasitesine sahiptir (Foucault, 2005:73). Söz konusu dönüşüm; öznenin varoluş kodlarına etki edebilecek ölçüde tinsel bir yenilenmeyi sağlamak ve bu çerçevede öznenin ruhunu ekonomik ilkelere göre şekillendirerek, onun ekonomik amaçlar uğruna kendini geçeleştirebileceği bir yaşamı sağlamak çerçevesinde somutlaşmaktadır. (Rossi, 2018:122-123). Thatcher'ın ifade ettiği üzere neoliberalizm, bütün toplumsal dayanışma biçimlerini yok etmek pahasına bireysellik, bireysel sorumluluk, özel mülkiyet ve aile değerlerine atıfta bulunarak ruhu değiştirme amacını gütmekteydi (Harvey, 2015:31).

Neoliberalizmin yönetimselliği, 1980'lerden sonra finansal serbestleşmenin ve teknolojik ilerlemelerin tazyikiyle toplumsal sınıfların konumlarını ve öznenin toplumsallığını önemli ölçüde dönüştürmüştür.

Buna göre, finansal sermayenin küresel ölçekte akışkanlaşması ve sorumluluk alması, bireysel sorumlulukları teşvik ederek öznenin kendisiyle olan ilişkisinin farklılaşmasına, her öznenin sürekli geliştirmesi gereken bir beşeri sermayenin yalnız taşıyıcısı olmasına, toplumsal dayanışma koşullarının aşınmasına neden olmuştur. Bu durum kapitalist üretim ilişkilerin yeni temeller üzerinde yeniden inşa edildiğinin ve bu inşa sürecinin öznenin yaşamına derinlenmesine etki edecek bir biçimde genel rekabete dayalı bir anlayış üzerinde yükseldiğini ifade etmek yerinde olacaktır (Dardot ve Laval, 2018:255-256). Foucault bu süreci ifade ederken; homo economicus teorisinden hareket eder. Buna göre, Klasik liberal yaklaşımda homo economicus ihtiyaçları çerçevesinde mübadele sürecine dahil olan bir unsur olarak tasavvur edilirken, neoliberal yaklaşımda homo economicus kendi kendisinin şirketi ya da girişimcisi rolüyle tüm riskleri üstlenen piyasa gerekliliklerini bir anlamda özümseyerek adanmış bir hayat olarak yeniden değerlendirilir (Foucault: 2015:189-190) Neoliberal yönetimsellik sürecinde özne boş zamanını bile çalışma hayatına göre dizayn etmesiyle kendinin girişimcisi olma vasfını layıkıyla yerine getirmekle birlikte, aynı zamanda siyasal alanın temel belirleyicilerinden birine dönüşür. Bu durum Foucault'ya göre, bir tüketim toplumunda ziyade, bir homo economicuslar bütünüünün oluşturduğu ve girişimin kutsandığı bir toplum halini aldığı ifade edilebilir (Foucault, 2015:190).

Neoliberalizm, öznenin bedensel ve bilişsel üretkenliklerini piyasa koşullarının gerekliliklerine uyum sağlaması ekseninde yönlendirirken, burada oluşacak risklerin ve beklentilerin özne tarafından yüklenilmesini talep ederek güvencesizliği olağanlaştırır (Demirkaya, 2017:11). Bu bağlamda neoliberalizm bireyi yalnızca tüm davranışlarına yön verecek bir 'girişimci' kimliğiyle tahayyül etmekle yetinmeyip, toplumsal olarak yaratılan tüm risklere karşı hem sorumlu hem de sürekli kendisini geliştiren bir bireyi ön plana çıkarır. Bireyi otonomlaştıran, mikro ağlarına ve cemaat bağlarına teşvik eden bir yönetimsellik anlayışı çerçevesinde kamusal ve yurttaşlık bağlarının çözülmesi çerçevesinde bireyin "özgür" seçimlerinin yerel bağlarla sınırlı kalması içten içe tembihlenir (Özkazanç, 2011:17). Neoliberal özne çalıştığı şirketin temel değerlerini içselleştirmeli ve sorunların önceden öngörerek, bu uğurda tüm entelektüel birikimiyle yaratıcı çözümler üretebilmelidir. Varoluşunun yegane nedeni; neoliberal akıl tarafından kodlandığı üzere insan sermayesi olma vasfını sürdüreceği bir biçimde sürekli kendine yatırım yapmalı ve tüm riskleri bireysel olarak göğüslemektir (Rossi, 2018:139).

3. Sağ Popülizmin İşlevselliği ve "Aşağılık Toplum"

Neoliberal yönetimsellik anlayışı içerisinde benliği metalaştırılan ve güvencesizleştirilerek sorumlulaştırılan öznenin ya da bir başka ifadeyle öznesizleştirilen emeğin toplumsallaşma ve siyasallaşma kodları bilinçli olarak tahrip edilmiştir. Brown'ın ifadesiyle bu durum, antidemokratik kültürü aşağıdan yaratırken, antidemokratik devlet iktidarı biçimlerini yukarıdan inşa ederek meşrulaştırmanın zeminini oluşturmaktadır (Brown, 2021:39). Neoliberalizm, Hayek ve Thatcher'ın ifadelerinde yer bulduğu gibi toplumu yok sayarak aşağılar, siyasalın ve toplumsalın egemenliğini kırarak, kavramsal ve pratik düzeyde sosyal adalet ve kamu yararını içeren alanı (Brown, 2021:38), piyasa koşullarına ve geleneksel ahlak normlarına uyumlu hale getirmek için çabalar. Neoliberal yaklaşım, bu anlayışa karşı çıkabilecek olası demokratik ve siyasal talepleri totaliterlikle ve faşizmle suçlarken (Brown, 2021:72-73), sosyal devletin sorumluluk anlayışını bireye ve aileye tahvil eder. Bu sayede toplumsal ve siyasal olan işlevsizleştirilerek, özne insan sermayesine ve sorumluluk ahlaki-ekonomik ailevi birimlerine indirgenir (Brown, 2021:49-50).

Neoliberalizm, kontrol etme odaklı endişelerinin bir sonucu olarak öznelere bütünü varoluşlarını yeniden oluşturmakla birlikte ekonomik koşulların bu varoluş sürecinin temeli olduğuna özneyi inandırmak gibi bir ihtirası göstermekten imtina etmez ve bu zeminde toplumun kolektivist yapısının içini boşaltarak, toplumsuz bir toplum oluşturmayı amaçlar. Bu sayede, Margaret Thatcher'ın kalbi ve ruhu dönüştürme amacı, insan ruhsallığının tam bir dönüşümü sağlanarak, kendi kendinin girişimcisi olma şiarını sahiplenmiş öznelere bireysel sorumluluğu kucaklayan yalnızlığında somutlaşmaktadır (Rossi, 2018:128-129). Bu bağlamda, neoliberalizmin tinsel devrimi, ekonomik koşullarının tüm gereklilikleri çerçevesinde ruhun terbiye edilmiş bir biçimini sunmaktadır (Rossi, 2018:132).

Neoliberal yönetimsellik anlayışı çerçevesinde toplumsal ve siyasalın işlevsizleştirilmesi ve indirgenmesi, sınıf ve ırk alanlarındaki öznelliği görünmez kılarken, eşitsizlikleri görünür kılan ve buna karşı dayanışmayı tetikleyen toplumsal hiyerarşileri ve sınıfsal farkındalığı yok eder (Brown, 2021:51-52). Bu bağlamda, iktidara ve eşitliğe dair toplumsal kaygıların meşruluğu zedelenir ve kriminalize edilerek dışlanır. Bunun sonucunda siyasal ve toplumsal olan aşağıdan ve yukarıdan inşa edilen bir tahakküm içine tutsak edilir. Demokratik müzakere ve mücadelelerin yerini piyasa gereklilikleri ve yönetim odaklı teknokrasi alırken, toplumsallığı ve siyasallığı zedelenmiş özneler geleneksel ahlaka ve girişimci bir anlayışla insan sermayesine dönüştürülür (Brown, 2021:68).

Bu dönüşüm, özellikle küresel göçlerin olağanlaştığı bir düzlemde meydana gelen siyasal ve toplumsal boşlukta eşitsizliği ve güvencesizliği tetiklemeyle birlikte toplumsal dayanışma ve mücadele biçimlerinin tahrip edilmesi nedeniyle demokrasi karşıtı sağ popülizmin gelişimini ve dışlayıcı dilini besler (Aydın, 2022:15-16). Brown'a göre, bu durum neoliberal beklentilerle örtüşmemekle birlikte, demokratik kaygıların ve sınıfsal mücadelelerin neden olacağı bir totaliterlik yerine, toplumsuz bir özgürlük anlayışı çerçevesinde, sınıfsal farkındalığın ve toplumsal katmanların üzerini ahlaki ve geleneksel kaygılarla örten öfkeli bir sağ tepkiselliği tercih eder. 1960'larda "yeni tip bir sağcılık" tartışmalarının yaşandığı bir konjonktürde Adorno, "Yeni Sağ Radikalizmin Veçheleri" konuşmasında aşırı sağın yeniden güç kazandığını ve bu yeni tip sağcılığın, faşizmi tetikleyen toplumsal normlarla birlikte açıklanması gerektiğini belirterek (Weiss, 2020:31), öfkeli sağ tepkiselliği erken bir dönemde öngörmüştür. Teknolojik gelişmeler bağlamında potansiyel işsizliğe vurgu yaparak ekonomik kriz özelinde bu süreci temellendiren Adorno'nun haklılığını (Adorno, 2020:31-32), günümüzde kapitalizmin küresel dönüşümü sonucu oluşan güvencesizlik ve eşitsizlik koşullarında sınıfsal mücadeleler yerine sağ popülizmin öfkeli ve dışlayıcı tavrının daha çok kitleler tarafından karşılık bulmasında ve otoriteye bağımlı karakterlerin oluşumunda gözlemleyebiliriz.

Günümüzde krizlerin bir lider önderliğinde aşılması fikrinin yaygınlığı ve geçmişe endekslenen ırk temelli birlik hissiyatının aranan biraradallığı sağlaması, ne kadar yapay olsa da söz konusu güvencesizlik koşullarında tahrip edilmiş dayanışma biçimlerinin yerine kayda değer bir ikame oluşturmaktadır. Bu sürecin oluşumunda metalaştırılan ve sorumlulaştırılan güvencesiz öznenin yaşadığı boşluk ve bu boşluğu doldurma ihtiyacı önemli bir paya sahiptir (Adorno, 2020:71). Adorno isabetli tespitiyle, metalaştırılan öznenin güvencesizleşen hayatında insanın daha az ruhsal doyum elde edeceğini ve ancak yapay bir düzlemde bu eksikliği birarada olmak ve otoriteye boyun eğmekle gidereceğini vurgular (Adorno, 2020:73). Geçmişte olduğu gibi günümüzde de söz konusu biraradallığı sağlayan ve toplumsal boşluğu dolduran unsur milliyetçiliktir. Öyle ki, 18. yy'da sekülerleşmeyle birlikte din temelli kaderci kabullenişin yerine ekonomik ve doğuştan gelen eşitsizliklerin ve sömürünün karşısında bireyin sığınabileceği en iyi ikame milliyetçilik olmuştur (Uzun, 2003:146). Anderson'a göre, ulus-devlet temelinde milliyetçiliğin dinin en iyi ikamesi olarak yer bulmasının nedeni, milliyetçiliğin tesadüfleri kadere tahvil edebilmesidir (Anderson, 2009: 25). Bu nedenle 18. yüzyılda ulus, otoritesini vahiy yerine akıldan almakla birlikte (Horkheimer, 2005:66) milliyetçilik, rasyonelleştirici ve homojenleştirici bir işlevsellikle kökenlerden gelen bir ulusal kimliği ilmek ilmek işler (Balibar ve Wallerstein, 2013:73). 19. ve 20. yy' da her sınıftan bireyin varlığı tümüyle ulus-devletin yurttaşı statüsüne, yani belli bir milliyete aidiyet sıfatına tabi kılınmıştır (Balibar ve Wallerstein, 2013:115). Nairn milliyetçiliği, Fransız ve Sanayi devrimlerinden günümüze, kapitalizmin egemenliğinin tarihsel-toplumsal bedeli olarak ifade etmekle birlikte, milliyetçiliği doğuran ana etkenin kapitalizmin gelişimine bağlı olarak oluşan dengesiz kalkınmanın gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkeler üzerinde yarattığı baskıdır. Az gelişmiş ülkelerin bu baskı karşısında tepkiselliği kısa vadede etnik milliyetçiliği beslerken; uzun vadede, diyalektik olarak gelişmiş ülkeleri de etkisi altına alarak sivil milliyetçiliği tetiklemiştir (Nairn, 1981:320-326)

Anderson'a göre, küreselleşme, milliyetçiliğe son vermemiş, aksine dönüştürerek geliştirmiştir. Önlenebilen krizleri ihtiva eden kapitalizm, milliyetçiliğin yeni biçimlerini üretmeye mahkum olmakla birlikte milliyetçilik, göçlerden ve sürgünlerden beslendiği için bir sürgün ideolojisi olarak ifade edilebilir (Dieckhoff ve Jaffrelot, 2018:342). 20. yy'ın sonlarında küresel ölçekte yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümler çerçevesinde, sınırların silikleşmesi, sosyal devletin erimesi ve eşitsizliklerin derinleşmesi uluslararası göç hareketlerini ivmelendirmiştir (Hobsbawm, 2006:202-203; Balibar ve Wallerstein, 2013:38).

2008 küresel ekonomik bunalımının bir sonucu olarak meydana gelen siyasi ve ideolojik boşluk göçmenlik ve mültecilik sorunları karşısında sağ popülizm tarafından doldurulması tesadüfi değildir (Saraçoğlu, 2017:1087). Güvenlik kaygısı, terör, uluslararası tehditler, ulusal çıkar gibi gerekçeler, sağ popülizm tarafından devletin bekası zemininde ele alınarak işlenir ve hukuk devletini askıya almayı ikna edecek şekilde, ulusal içe kapanmaya ve otoriterleşme eğilimini tetikler (Aydın, 2022:21). Bu durum milliyetçiliği yeniden pekiştirmekle kalmayıp yeniden aynı zamanda dönüştürmüştür (Aydın, 2022:13). Günümüzde sağ popülist hareketlerin içeriğinde somut bir siyasi program olmamakla birlikte temel motivasyonunu milliyetçilikten aldığı aşikardır (Fassin, 2018:23). Bu bağlamda, neoliberalizmin sosyal devlet kazanımlarını aşındırmasıyla güvencesizleşen geniş çalışan kitlelere, küreselleşmenin günah keçisi ilan edilerek ulus devleti savunma ihtiyacını dayatan bir yeni milliyetçilik biçimi hasıl olmuştur (Aydın, 2022:12). Öyle ki, somut bir siyasi söylemi olmayan sağ popülizmin yaslandığı milliyetçilik nosyonu işlevini layığıyla yerine getiremediği ölçekte küresel göçler sonucu yurttaşlık entegrasyonu oturmamış göçmenler başta olmak üzere ırkçılıkla dirsek teması kurmaktan çekinmeyecektir.

Milliyetçilik, ırkçılığın görünür olmasının etken koşulu olmakla birlikte (Balibar ve Wallerstein, 2013:51) projesini tamamlamakta yetersiz kalsa da ırkçılık milliyetçiliğin inşası için her zaman gereklidir. Bu bağlamda ırkçılığın, hem milliyetçiliğin evrensellik eksikliğini kapatan, hem de yerelleştirerek özgüllük eksikliğini kapatmaya yatkın olduğu ifade edilebilir (Balibar ve Wallerstein, 2013:73). Maddi gücünü entelektüeller tarafından kuramlaştırılarak alan ırkçılık, manevi gücünü her toplumsal sınıftan insanın kendini yakın hissedeceği bir asıl kimlik imgesi oluşturabilmesinden elde eder (Balibar ve Wallerstein, 2013:28-29). Öyle ki, ırkçılık, geçmiş, bugün ve gelecek zaman arasında bağ kurabilme potansiyeli içerdiği için (Saraçoğlu, 2017:1095) söz konusu kimlik imgesini genetik ve toplumsal geçmişin sürekliliği ekseninde her zaman için bugüne uyarlanmış bir esneklikle birleştirmiştir. Bu sayede ırk temelli cemaatlerin sürekli yeniden yaratılması kaçınılmazdır. Bu sürekli yaratım süreci içinde mutlaka ötekileştirilecek ve dışlanacak ya da var olan gruplar içinde kenetlenmeyi perçinleyecek "zenci" olan birileri vardır. Eğer ortada hiç siyah yoksa ya da bu rolü oynamak için sayıları yetersizse "beyaz zenciler" yaratılabilir (Balibar ve Wallerstein, 2013:47).

4. Sınıfsal Düzlemden Uzaklaşma

Schumpeter'e göre, "İnsanlar şüphesiz ki, kendi düşünce ve görüşlerine göre hedef ve davranışlarını seçmektedirler; ama bu seçimde serbest bir durumun var olduğu iddia olunamaz, çünkü bütün görüşlerimiz, düşüncelerimiz dış faktörlerin etkisi altındadır" (Schumpeter, 1974:29). Küreselleşen kapitalizmin dönüşümüne bağlı olarak emeğin yaşamında ve sınıfsal pozisyonunda bu dönüşüme adaptasyonu sağlayacak unsur neoliberal yönetimsellik anlayışı olmakla birlikte bu sürecin tam tamamlayıcı unsurunun sağ popülizm olduğu açıkça ifade edilebilir. Bu tamamlayıcılık ilişkisi sayesinde, neoliberal yönetimsellik gereği, küreselleşen kapitalizmle güvencesizleşen ve sorumluluk yüklenen emekle sorumsuz sermaye sınıfı karşısındaki antagonistik ilişki sınıfsal ölçekte görünmez hale gelirken, sağ popülizmin ırkçı ve ahlaki sembolizmi görünür kılınmaktadır. Öyle ki, "ulus devletlerin sonu" ve "elveda proletarya" iddialarının eş zamanlı olarak gündeme gelmesi, batılı milliyetçiliklerde popülist bir hal almakla birlikte, sermaye sınıfının çıkarları dışında, geniş halk kesimlerini kapsayan bir sözde "halkçılık" şemsiyesi altında bir nevi "yabancı düşmanlığı"na evrilen bir süreci ifade eder. Bu durum 1929 Buhramı sonrası etnik-dinsel temeline dayanan tehditler bahane edilerek yükselişe geçen faşist partileri hatırlatmaktadır (Aydın, 2022:12). Emeğin bir nevi öznesizleşmesine neden olan bu tam tamamlayıcılık ilişkisini kısaca açıklamak gerekirse; neoliberal yönetimsellik süreci özneyi, toplumdan soyutlayarak sınıfsal bilincini ve mücadele potansiyeli tahrip ederek haz odaklı bir girişimci sermaye inşa ederken, sağ popülizm öznenin hazzı dayalı ve güvencesiz yalnızlığında tutunma arayışını, ahlaki ve geleneksel kodları işleyerek oluşturduğu milliyetçi ve ırkçı sembolizmiyle kapsamakta olduğu ifade edilebilir.

Neoliberal özne yönetimi ya da öznesizleştirme süreci; kapitalizmin küresel dönüşümüne uygun olarak toplumsal sınıflar arasındaki sömürü ve tahakküm ilişkilerini piyasanın gerekliliklerine göre şekillendiren bir iktidar bloğu tarafından gerçekleştirilir. Öyle ki, devletin nüfus üzerindeki denetimi, sanayi ve onun emekten geçen sermaye birikimi ve finans gibi aktörlerin oluşturdukları güç ilişkileri çerçevesinde

zamansal ve mekânsal açıdan farklılıklar arz eden ve öngörülemez bir niteliğe sahip olmakla birlikte olası sınıfsal mücadelelerin ve farkındalıkların önünü almaya çabalayan bir refleksle hareket etmektedir. Çünkü bu iktidar bloğunu sağlamlaştıracak ya da zayıflatacak olan sınıf mücadelesinin gelişim seyridir (Lazzarato, 2020:82). Küresel kapitalizmde bir yandan akışkanlaşan finansal sermayenin kontrolünün merkezde sağlanması küresel olarak gerekli iken, diğer yandan heterojen sınıf mücadelelerin kontrol altına alınması için ulus devletinin yerel politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, İktidar bloğu, piyasanın gerekliliklerine göre ulus devletinin görev tanımı revize ederken, tüm diğer sınıfların statüsünü değiştirerek bir öznesizleşme sürecini tatbik ederler (Balibar ve Wallerstein, 2013:112).

Han'a göre, sınıfsal çelişkilerin belirginleşmesi kapitalizmin bu çelişkilere dair çözümsüzlük zemininde bir mutasyon geçirmesine neden olur. Bu bağlamda, endüstriyel kapitalizm gayri maddi üretim ilişkilerine, neoliberalizm ve finans kapitalizmine ya da post endüstriyel kapitalizme dönüşür. Neoliberalizm işçi sınıfının içini boşaltmakla birlikte işçiyi kendi iç savaşını veren bir girişimciye dönüştürür. Gayri maddi üretim ilişkilerinde kendi üretim aracına sahip olan ve kendisini sömüren yalnız bir girişimci olan işçi yalnızlığa mahkum edilmiştir. Bu sayede sınıfsal çelişkiler ve bu motivasyonla var olan kolektivite ortadan kaldırılarak sistemin istikrarı sağlanır (Han, 2020:14-15). Bir başka ifadeyle, neoliberalizmin yönetimselliği; özneyi sürekli kendini geliştirmek zorunda olan ve oluşacak risklere karşı sürekli sorumluluğu ve güvencesizliği öznenin yaşamına dayatan, bir anlamda kolektiviteyi parçalayan bir pratikler bütünüdür (Dardot ve Laval, 2018:265-267).

Bu süreç, emeğin güvencesizleşmesini tetiklediği ölçüde emeği kendine bağımlı kılabilen bir neo-işletmecilik anlayışından ileri gelmektedir. Sosyal güvenlik ağlarının zayıflatılması ve toplumsal dayanışma ağlarının risklerin bütününe özneye atfedilip, bireyselleşmeye tahvil edilmesiyle, şirketler emekten daha fazla bağlanma talep edebilmişlerdir. Bu çerçevede neo-işletmecilik, bürokratik akılsallaşmanın bireyselleşmiş, rekabetçi ve sofistike donanımıyla girişimci bir öznenin mükemmeliyetçi çabalarını yönetmektedir (Dardot ve Laval, 2018:368-369). Neoliberal faaliyet, emeği kendinin girişimcisi olarak kodlarken, vaat ettiği özgürlüğü ve özerkliği, rekabetçi piyasada meydana gelen risklerin özne tarafından yüklenilmesi ve rekabetçi piyasanın devinime uyum sağlama bağlamında bireyin kendini işlemesini, borçlandırılmış ve istikrarsızlaştırılmış bir yaşamın üstlenilmesine tahvil eder (Lazzarato, 2020:72-73). Devletin, gerçek ekonomi ve finans ile olan konsensüsü, ücretliler ve sosyal hak sahiplerinin asgari düzeyde kazanmalarını ve sermayenin daha az vergi ödemesini hedeflemekle birlikte, yoksullaştırılan emek ve hak sahiplerini tüketici olarak zenginleştirme vaadiyle borçlandırmaya odaklanır. Öyle ki, bu borçlandırma süreci, küreselleşme sürecinde toplumsal sınıfları yönetmenin siyasi mantığını ifade etmektedir (Lazzarato, 2020:85). Deleuze'e göre, insan artık disipline dayalı toplumlardaki gibi kapatılmış değildir, denetim toplumlarının borçlu insanıdır" (Deleuze, 2001:25).

Neoliberalizmin yönetimsellik anlayışı çerçevesinde bireyin başarısızlık durumunda sorguladığı unsur toplum ya da sistem değildir. Birey sistemin oluşturduğu başarısızlığı, sahiplenerek sorumluluk alır ve bunun utancıyla kendisiyle bir mücadeleye giriştiği için sisteme karşı bir direniş vuku bulmaz. Sınıfsal çelişkilerin neden olduğu öfke birey tarafından içselleştirilerek, devrimci bir tutum yerine depresif ve yalıtılmış bir yalnızlığa mahkumiyet söz konusu olur (Han, 2020:16). Neoliberal akıl, bireyi susturmak ve baskılayarak disipline etmek yerine, bireye sokularak onun arzularına dokunur ve dijital panoptikonlar aracılığıyla arzular ekseninde sürekli paylaşımı öğütler. Görünürlükten uzak olan neoliberal aklın bu tavrı, özgürlüğün sadece bireyin kendisine sunulanla yetinerek bir seçim yapmasına feda edilmesine sebebiyet verir. Bu aklın oluşturduğu tahakküm görünmezliğini "hoşlanma" ve "bağımlılık" mefhumlarıyla sağlar ve bireyin kendini bu çerçevede sürekli bir irade mücadelesine iterek sistem eleştirisine dair bir tasavvurda bulunulmasını engeller (Han, 2020:24-25). Bu sayede sistem tarafından borç içinde yaşamaya mahkum edilen arzularına esir olmuş öznelliklerin üretimi söz konusu olmakla birlikte üretim ilişkilerinin istikrarı sağlanır, öznelere yaşamı istikrarsızlaştırır ve sisteme yönelik bir kolektif direniş baskılanmış olur (Demirkaya, 2017:15).

Wacquant, küresel kapitalizmin bir sonucu olarak artan eşitsizliğin ve güvencesizliğin sosyal refah devletinin çöküşüyle kentlerde ileri marjinalliği beslediği, ülkeden ülkeye farklılaşsa da, toplumsal istikrarsızlığın derinlik ve genişlik kazandığını -özellikle alt sınıf aileler ve gençler, vasıfsız kadınlar,

yaftalanmış etnik sınıflar- (Wacquant, 2015:262) ve ileri marjinalliğin etkisine maruz kalanların, sınıfsal düzlemde ortak kader algısı yaratan, olası gelecek seçeneklerini yansıtan bir dilden yoksun kaldıklarını vurgular (Wacquant, 2015:271). Öyle ki, söz konusu güvencesizlik koşullarında, yoksulluğu deneyimleyen kitleler sınıfsal dayanışma etrafında ortaklaşmak yerine sembolik unsurlar etrafında sığ bir yaklaşımla olağan ve doğruyu belirleyip bir dayanışma ağı oluşturabilmektedir. Aynı vasatın bir parçası olduğunu belli bir sembolizm düzleminde kabullenen kitleler, göç dalgası ve güvencesizliği pompalayan esnek piyasa zemininde sağa eğilimi artırmıştır.

Sağ popülizm, akışkan sermayenin ve göçmenlerin oluşturacağı olası tehditlere karşı ulus devleti güçlendirmeyi ve içe kapanmayı empoze etmektedir. Böylece sosyal devleti aşındıran neoliberalizmin yarattığı güvencesizliği deneyimleyen kitleler milliyetçilik şemsiyesi altına sığınmışlardır (Aydın, 2022:17). Neoliberalizmin örgütlenmeyi ve dayanışmayı işlevsizleştiren yönetimselliği, milliyetçiliğin ve sağ popülizmin yoğunlaştığı bir ortamda, kolektif sorumluluğu olan “kamu” yerine edilgen ve durağan bir yapıyı içeren “halk” ya da “millet” tercih edilir hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak; güven ve irade üzerinden tesis edilen kamu yerine korku ve tehlike üzerinden tesis edilen halk, hukuk ve ortak refaha yönelen kamu yerine güvenliğe ve geçinmeye yönelen halk, hükümetin geçiciliğine inanan kamu yerine hükümetin değişmezliğine inanan halk tercih edilmiş olur (Aydın, 2022:18-19). Sosyal devletin aşınması ve sağ popülizmin kitleler üzerinde oluşturduğu duygusal etkiler kamudan ve kozmopolit düşünceden hızla uzaklaşılması Sennet’in ifadesiyle, yurttaşın devletle olan ilişkisini teslimiyetçi ve kanıksayıcı kılmaktadır. Bunun sonucu olarak, siyasi özne olan birey, değersizleştirilip bu değersizliğe bir haz nesnesine dönüştürülmüş bir şekilde kamu yerine militle özdeşleşir (Aydın, 2022:20).

Küresel kapitalizm sermaye birikimini artırmak için hem emek maliyetlerini hem de emeğin sınıfsal mücadelesini asgari düzeye çekmek zorundadır. Bu zorunluluk, milliyetçiliğin ve hatta ırkçılığın sınıfsallığı tahrip eden işlevselliğini talep eder (Balibar ve Wallerstein, 2013:46). Sınıf mücadelesinin pekiştiği bir düzlemde milliyetçilik ve ırkçılık işlevselliğini ve varlığını önemli ölçüde yitirirken, milliyetçiliğin ve ırkçılığın pekiştiği bir düzlemde ise geçmişe ve ahlaki geleneksel birikime yapılan sembolik atıflarla konsolide edilen kitleler sınıfsal zeminden uzaklaştırılır. Öyle ki, sınıf mücadelesinin evrenselliğini sınırlandırabilecek gelmiş geçmiş en önemli tehdit milliyetçiliğin ve ırkçılığın siyasal boşlukları bir dünya görüşüne dönüşerek doldurabilme potansiyelleridir (Balibar ve Wallerstein, 2013:85). Neoliberal yönetimsellik anlayışı, bu potansiyelin farkındalığıyla, tarihsel bir sistem olarak kapitalizmin genetiğinde yer alan sürekli eşitsizliği ve yeniden yapılanma ihtiyacını, hiyerarşik toplumsal ilişkiler kümesini muhafaza edecek ve sistemin meşruiyetini koruyarak emeğin davranışlarını denetim altında tutabilmek için sağ popülizmin dışlayıcı ve ırkçı söylemlerine bir zemin temin eder. Bu çerçevede, etnik grupların tekrarlanan doğuşları ve devinimleri piyasa mekanizmanın işleyişinin esnekliği açısından önemli ölçüde etkin bir araçtır. (Balibar ve Wallerstein, 2013:105).

Sağ popülizm, bir yandan kurgusal ya da gerçek bir establishment’a güç odaklarına karşı “halkı” inşa etme zeminini oluştururken, bir yandan da bu karşıtlığı güncel bir tehditle sınıfsal bağlamından koparır. Bağlamından koparıldığı ölçüde güç odakları karşısında “halk” sınıfsal mücadelesiyle değil güncel tehdit karşısındaki edilgenliğiyle pozisyon alma zorunda bırakılır (Saraçoğlu, 2017:1086). Bu koşullarda sağ populist hareketler, güvencesiz ve sınıfsal mücadeleden kopuk bir düzlemde sorumluluk yüklenmiş ve yalnızlığa mahkum edilmiş emek sınıfını ajitatif söylemler ve geleneksel semboller etrafında konsolide ederek, kendilerinden eksilenin sorumlusu olarak göçmen ve mültecileri işaret etmeleri ve ancak toplumun göçmenlerden ve mültecilerden arındırılmasıyla (Saraçoğlu, 2017:1090-1091) emeğin refah düzeyinin artacağına inandırdılar. Bu sürecin gelişiminde düzen partilerinin ve sol siyasetin emeğin yalnızlığını giderecek bir söylem üretememeleri dikkate değer niteliktedir.

5. Sonuç

Küreselleşmeyle birlikte büyüyen ekonomilerin yarattığı güvencesizlik ve telafisi mümkün olmayan bir yoksulluk olgusunun finansal sermaye sınıfı tarafından sorumluluk alınmadan pekiştirilmesi, yatırım çekmek amacıyla ulus devletlerin bu sorumsuzluğa teşne olması, yerleşen ve toplumsal dayanışma

potansiyeli önemli ölçüde tahrip edilmiş işçi sınıfının sorumluluğu kişisel olarak yüklenmek zorunda bırakılması toplumsal ve siyasal ölçekte kronik bir huzursuzluğu ihtiva etmektedir. Öyle ki, neoliberal yönetimsellik anlayışı küresel kapitalist niteliksel değişiminin neden olduğu kalıcı eşitsizlikleri ve güvencesizlikleri sınıfsal düzlemde uzaklaştırmak ve kolektif mücadeleyi işlevsizleştirmek için, öznenin gündelik hayatının her zerresine bir konsensüs halinde olan kurumlar ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla etki etmektedir. Bu süreci inşa ederken küresel göçlerin oluşturduğu etno-ırksal farklılıkların toplumsal ölçekte yarattığı yabancılaşma kaygısı, neoliberal akılla uyumlu bir biçimde sağ popülizm tarafından işlevselleştirilerek etno-ırksal bir zeminde milliyetçi ve ırkçı söylemlerle bir tehdit olarak, belli bir sembol etrafında toplanmaya müsait bir kitleye empoze edilmektedir.

Neoliberal yönetimselliği oluşturan güç odaklarının konsensüsü, küresel kapitalizmin niteliksel dönüşümüne bağlı olarak yaratılan eşitsizliği ve güvencesizliği sınıfsal düzlemde uzaklaştırmak ve toplumsal mücadeleye engel olmak için hem sağ popülizmin ayrıştırıcı ve dışlayıcı dilini kullanmakta hem de yurttaşlığı haklar ve cemiyet içerikli seküler düzlemde aile ve cemaat odaklı daha ahlaki ve geleneksel düzleme taşımaktadır. Bu sayede sorumluluğun devlete yüklendiği haklar düzleminden sorumluluğun absorbe edilebildiği aile ve cemaat düzlemine aktarılmakla birlikte, sosyal devlet anlayışının içi boşaltılır ve öznenin kendi iç mücadelesine yeniden tanımlanmış olur. Öznenin gündelik hayatına kadar sirayet etmiş olan ve rekabetçi sistem tarafından kendisine dayatılan girişimci benliği bu sorumluluğu yadırgamaz ve tutunmaya çalışır. Ancak tutunamadığı ölçekte marjinalleşerek ve kriminalleşerek sistemin dışında itilir. Toplumsal karışıklıkları ve kronik huzursuzluğu pekiştirme potansiyeli olan bu süreç devletin kolluk kuvvetleri tarafından sert müdahaleleri ve cezai işlemleri gündeme getirerek, marjinalleşen ve kriminalleşen bu kitleleri daha dar bir alan mahkum eder.

Neoliberal aklın küresel düzeyde özne yönetimini, mekana ve koşullara göre farklılıklar arz etse de, sürdürülebilir hale getirmesinin en önemli gerekçesi, bir özgürlük yanılışmasını bir kültür olarak topluma zerk edebilmiş olmasıdır. Piyasanın gerekliliklerine uyum sağlayan öznelere başarı ve haz odaklı rekabetçi yaşamlarında, toplumsal açıdan oluşabilecek her türlü risklerin sorumluluğunu koşulsuz yüklenebilmeleri bu özgürlük yanılışmasından kaynaklandığını söylemek yerinde olacaktır. Öyle ki, birey, neoliberal özgürlük pahasına gündelik yaşamın her alanına etki edebilen bir tahakkümü görmezden gelebilecek kadar hazza ve rekabetçi girişimci rolüne kenetlenmiştir. Toplumsal dayanışma ve sınıfsal mücadele pratiklerinden koparılmış olan ve yalnızlaştırılan bireyin tutunabilmesi, bir özgürlük yanılışmasının dehlizlerinde ancak kurgusal ve sembolik söylemlerle mümkündür. Sınıfsal düzlemde kopmuş olunmasının bedeli bilinç düzeyinde verilen mücadelelerden öte tepkisel düzeyde kurgusal tehditlere karşı bir savunma mekanizmasına mahkum olmaktadır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (2020), *Yeni Sağ Radikalizmin Veçheleri ve Geçmişin İşlenmesi Ne Demektir?*, (Çev.: Ş. Öztürk ve T. Onur), İstanbul: Metis Yayınları.
- Aydın, S. (2022), Ne Kadar Yeni? Neyin Devamı ya da Başlangıcı? *Yeni Milliyetçilik, Birikim*, 398-399 (Haziran/Temmuz), s.7-24.
- Balibar, E., & Wallerstein, E. (2013), *İrk Uлуу Sınıf: Belirsiz Kimlikler*, (Çev.: N. Ökten), İstanbul: Metis Yayınları.

- Berardi, B. F. (2016), 'A New Fascism?' Sempozyum Konuşması, Kassel.
- Brown, W. (2021), *Neoliberalizmin Harabelerinde*, (Çev.: B. Doğan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Chul-Han, B. (2020), *Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, (Çev.: H. Barışcan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Dardot, P., & Laval, C. (2018), *Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*, (Çev.: I. Ergüden), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deleuze, G. (2001), Denetim Toplamları Konusunda Bir Ek, (Çev.: U. Baker), *Birikim*, 142-143 (Şubat/Mart), s.23-26.
- Demirkaya, E. (2017), Prekarlık ve Prekarite Tartışmalarına Kısa Bir Giriş, *Yaralanabilirlik, Cogito*, 7(Yaz), s.7-23.
- Dickhoff, A., & Jaffrelot, C. (2018), *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar*, (Çev.: D. Çetinkasap), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fassin, E. (2018), *Popülizm: Büyük Hınç*, (Çev.: G. Kırnalı), Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Foucault, M. (2015), *Biyopolitikanın Doğuşu*, (Çev.: A. Tayla), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2005), *Özne ve İktidar*, (Çev.: I. Ergüden ve O. Akinhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Guérin, D. (2014), *Faşizm ve Büyük Sermaye*, (Çev.: B. Tanör), İstanbul: Habitus Kitap.
- Harvey, D. (2015), *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*, (Çev.: A. Onacak), İstanbul: Sel Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2006), *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, (Çev.: O. Akinhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Horkheimer, M. (2005), *Akıl Tutulması*, (Çev.: O. Koçak), İstanbul: Metis Yayınları.
- Illouz, E. (2011), *Soğuk Yakınlıklar: Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi*, (Çev.: Ö. Ç. Aksoy), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lazzarato, M. (2020), *Borçlandırılmış İnsanın İmali: Neoliberal Durum Üzerine Deneme*, (Çev.: M. Erşen), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Marx, K. (1979), *Grundrisse: Ekonomi Politikin Eleştirisi İçin Ön Çalışma*, (Çev.: S. Nişanyan), İstanbul: Birikim Yayınları.
- Nairn, T. (1981), *The Break-up of Britain*, London: Verso.
- Özkazanç, A. (2011), *Neo-liberal Tezahürler: Vatandaşlık, Suç, Eğitim*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özmkas, U. (2012), Foucault: İktidardan Biyoiktidara, *Cogito*, 70-71(Yaz), s.53-81.
- Robinson, W. I. (2019), Küresel Kapitalist Kriz ve 21. Yüzyıl Faşizmi: Trump'ın Ötesinde, (Çev.: G. Demir), *Praksis* 50, s.13-36.
- Rossi, A. (2018), Neoliberal Ruhlar, *Cogito* 91(Güz), s.121-153.
- Saraçoğlu, C. (2017), Sağ Popülizm ve Faşizm Üzerine Yöntemsel Bir Tartışma: Küresel Örüntüler ve Ulusal Özgüllükleri Birlikte Anlamak, *Praksis*, 44-45, s.1081-1104.
- Schumpeter, J.A. (1974), *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, (Çev.: T. Akoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Smith, A. D. (2002), *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, (Çev.: D. Kömürcü), İstanbul: Everest Yayınları.
- Uzun, T. (2003), Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme, *Doğu-Batı* 23, s.131-154.
- Weber, M. (2005), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev.: Z. Gürata), Ankara: Ayraç Yayınevi.